

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.21>

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ФОРМ ЗАХИСТУ ПРАВА НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ

Васильєва-Шаламова Ж.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного процесу
Навчально-Наукового Інституту права
Київського національного університету імені Тараса
ORCID: orcid.org/0000-0003-3481-788X

Васильєва-Шаламова Ж.В. Диференціація форм захисту права на медичну допомогу.

У статті поставлено за мету дослідити питання щодо механізму захисту цивільних прав та диференціації процесуальних форм захисту права на надання медичної допомоги.

Розглядаються існуючі доктринальні підходи до визначення поняття «захист цивільних прав», «засоби», «форми», «способи захисту цивільних прав», що виникають в сфері надання медичної допомоги та охороні здоров'я.

Визначення поняття захисту прав через поняття діяльності дає можливість більш точно встановити підстави і мету захисту, проаналізувати окремі види дій (діяльності) із захисту прав, а також виявити їх взаємозв'язок і єдність.

Констатується, що способи захисту прав - це передбачені законом дії, що безпосередньо спрямовані на захист прав. Вони є завершальними актами захисту у вигляді матеріально-правових дій або юрисдикційних дій, які спрямовані на усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав (інтересів) або на припинення правопорушення, відновлення положення, що існувало до правопорушення. Натомість, форма захисту характеризує порядок захисту і становить собою комплекс внутрішньо узгоджених заходів щодо захисту суб'єктивних прав та охоронюваних інтересів, які відбуваються в межах одного правового режиму.

Акцентується увага на тому, що у сфері охорони здоров'я, перш за все, пацієнт, самостійно має право визначати, за допомогою якої форми захищати свої права, порушені, на його думку, при наданні медичної допомоги. Це може бути застосування різноманітних досудових процедур, адміністративного оскарження або звернення до суду.

Проведено аналіз реалізації судової, досудової та адміністративної форм захисту медичних прав особи в сфері охорони здоров'я.

Зроблено висновок про те, що неюрисдикційна форма захисту прав пацієнта уявляє собою форму захисту, при реалізації якої пацієнт може самостійно обирати заходи самозахисту, що не заборонені законом та відповідають характеру дій, якими порушене його право, а також наслідкам, що спричинені правопорушенням.

Ключові слова: форми захисту цивільних прав, захист права на медичну допомогу, цивільне судочинство, лікарська помилка, вирішення медичних спорів, самозахист в сфері охорони здоров'я.

Vasylieva-Shalamova Z.V. Differentiation of forms of protection of the right to medical assistance.

The article aims to investigate the issue of the mechanism of protection of civil rights and the differentiation of procedural forms of protection of the right to medical assistance.

The article examines the existing doctrinal approaches to the definition of the concept of "protection of civil rights", "means", "forms", "methods of protection of civil rights" arising in the field of providing medical assistance and health care.

The work states that the methods of protection of rights are actions provided for by law, which are directly aimed at the protection of rights. They are final acts of protection in the form of material and legal actions or jurisdictional actions, which are aimed at eliminating obstacles in the way of subjects exercising their rights (interests) or at stopping the offense, restoring the situation that existed before the offense. Instead, the form of protection characterizes the order of protection and constitutes a set of internally agreed

measures for the protection of subjective rights and protected interests that take place within the limits of one legal regime.

Emphasis is placed on the fact that in the field of health care, first of all, the patient has the right to independently determine, by means of which form to protect his rights, which, in his opinion, have been violated during the provision of medical care. It can be the application of various pre-trial procedures, administrative appeal or appeal to the court.

The article analyzes the implementation of judicial, pre-judicial and administrative forms of protection of a person's medical right in the field of health care.

It was concluded that the non-jurisdictional form of protection of the patient's rights is a form of protection, in the implementation of which the patient can independently choose self-defense measures that are not prohibited by law and correspond to the nature of the actions that violated his right, as well as the consequences caused by the offense.

Keywords: forms of protection of civil rights, protection of the right to medical assistance, civil litigation, medical error, resolution of medical disputes, self-defense in the field of health care.

Постановка проблеми. Цивілізований обіг передбачає не лише визнання за суб'єктами певних цивільних прав, але й забезпечення їх належної правової охорони, а тому проблема захисту цивільних прав набуває неабиякої актуальності. Зважаючи на важливість цієї проблеми, вітчизняний законодавець конституційною нормою закріпив право кожного будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ст. 55 Конституції України). Зазначене правило Конституції потрібно тлумачити таким чином, що заборона застосування способів захисту може впливати не лише з прямої заборони використання конкретного способу захисту, але й з обмеження дій з захисту будь-яким іншим методом правового регулювання. Справа в тім, що неможливо передбачити всі дії, що можуть бути спрямовані на захист прав. Разом з тим, захисні дії пов'язані з несприятливими наслідками для однієї зі сторін конфлікту, тому вони потребують того чи іншого обмеження. Надзвичайно важливе значення для існування будь-якого права належить юридичним механізмам захисту у випадку тих чи інших порушень. Більше того, від правильності обраної форми захисту залежить ефективність та швидкість досягнення бажаного результату. Зміст правомочності захисту складається із законних варіантів конкретної поведінки управомоченої фізичної особи, вільно обраних нею на власний розсуд. Захист прав в сфері медичної допомоги має свою власну специфіку з огляду на об'єкти такого захисту та на застосування особливих процедурних механізмів. Захист права на медичну допомогу при реалізації відносин в сфері охорони здоров'я здійснюється в юрисдикційній та неюрисдикційних формах.

Стан дослідження теми. Проблема захисту права на медичну допомогу, дослідження форм вирішення спорів, які виникають в сфері охорони здоров'я була предметом досліджень ряду науковців. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти даної проблеми, доцільно виокремити праці С.Б. Булеци, Н.В. Волкової, О.В. Дроздової, Р.Ю. Гревцової, К.С. Токаревої та інших.

Метою даної статті є дослідження питання щодо механізму захисту цивільних прав та диференціації процесуальних форм захисту права на надання медичної допомоги.

Виклад основного матеріалу. Захист цивільних прав є загальною категорією, що координує з такими правовими інститутами як: право на захист, охорона цивільних прав, способи захисту, форми захисту, регулятивні і охоронні правовідносини, цивільно-правова відповідальність тощо [1, С. 115].

Говорячи про категорію захисту, слід зважати на те, що предметом захисту є не лише суб'єктивні цивільні права, але й інтереси, що не суперечать загальним засадам цивільного законодавства (ст. 15 Цивільного Кодексу України) [2]. Зміст захисту суб'єктивних прав, як прийнято вважати, полягає в усуненні перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав.

Традиційне визначення поняття захисту прав можна дещо модифікувати, поклавши у його основу категорію діяльності, що дозволить більш повно відобразити притаманні цьому правовому явищу якості. Отже, захист прав може бути визначений як юридична діяльність, спрямована на усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав та припинення правопорушення, відновлення положення, що існувало до правопорушення.

Визначення поняття захисту прав через поняття захисту прав пояснюється наступними аргументами. Традиційним для юридичної науки є висновок про те, що необхідно перейти в розумінні до-

сліджуваного об'єкта від нормативних актів до практичних дій людей, що застосовують право. Такий підхід став у свій час реакцією на надмірне захоплення в правовій теорії нормативно-логічними конструкціями. Закономірно, що у відношенні до судової діяльності (зокрема, судової практики) також пропонується ідея про її певне самостійне значення в справі забезпечення захисту цивільних прав, зокрема, через оцінку ефективності способів захисту. Особливо важливе місце займає вивчення процесуальних дій у механізмі реалізації норм цивільного процесуального права. Вивчення юридичної діяльності повинно сприяти більш змістовному вивченню нормативних актів, точної регламентації в законодавстві дій суб'єктів права, а також чіткої й послідовної систематизації правових текстів. Отже, визначення поняття захисту прав через поняття діяльності дає можливість більш точно встановити підстави і мету захисту, проаналізувати окремі види дій (діяльності) із захисту прав, а також виявити їх взаємозв'язок і єдність. Ці ж причини спонукають вчених юристів застосовувати подібні критерії при визначенні поняття способу захисту прав.

Способи захисту прав – це передбачені законом дії, що безпосередньо спрямовані на захист прав. Вони є завершальними актами захисту у вигляді матеріально-правових дій або юрисдикційних дій, які спрямовані на усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав (інтересів) або на припинення правопорушення, відновлення положення, що існувало до правопорушення. Саме застосування конкретного способу захисту порушеного або оспорюваного права (інтересу) є метою і результатом діяльності із захисту прав.

Поняття «форми», «способу» та «засобу» захисту мають схожий зміст, втім не є тотожними. Засоби і форми захисту не слід плутати з поняттям способів захисту прав. У суворому розумінні всі вони означають різні дії, спрямовані на захист прав, тобто різні елементи (види або частини) діяльності із захисту суб'єктивних прав, хоча між ними існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність, що часто призводить до змішання понять. З огляду на теоретичну і практичну значимість розглянутих категорій, не можна не визнати, що визначення їх, співвідношення є важливою справою.

Засіб захисту можна вважати своєрідною процесуальною дією, яка втілюється направленням вимоги заінтересованої особи щодо захисту порушеного права. Загалом засіб захисту є безпосередня і первісна реакція на порушення або заперечування прав (інтересів). Засіб захисту як волевиявлення уявляє собою початкову дію щодо захисту прав, яка відбувається при встановленні порушення прав, при порушенні або при розгляді справи: претензія, позов, скарга, заява, клопотання, заперечення і т.д. Конкретні вимоги заінтересованих осіб про захист, як правило, містять відомості про факти порушення, обґрунтовують і зазначають способи захисту прав. Ці відомості складають, наприклад, необхідні елементи змісту позовної заяви.

До розмежування згаданих юридичних категорій зверталась Н.Д. Гетьманцевої, яка визначає спосіб захисту як сукупність дій, за допомогою яких відновлюються, визнаються, встановлюються права та законні інтереси особи. Засіб захисту - це сукупність дій, спрямованих на відновлення, визнання і встановлення прав та законних інтересів особи. Спосіб захисту є засобом для форми захисту. При цьому кожний спосіб захисту має свої засоби [3, с. 37].

Натомість традиційно «форма» захисту розглядається як це порядок або різновид юрисдикційної діяльності, спрямованої на захист прав у цілому. Застосовуються неюрисдикційні (самозахист) і різні юрисдикційні форми захисту (судова, адміністративна, змішана). Зокрема, згідно п. 1 ст. 16 ЦК кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Отже, форма захисту характеризує порядок захисту і становить собою комплекс внутрішньо узгоджених заходів щодо захисту суб'єктивних прав та охоронюваних інтересів, які відбуваються в межах одного правового режиму.

Таким чином, залежно від змісту цивільного правопорушення застосовуються різні засоби цивільно-правового захисту і впливу на правопорушника. Основною метою цивільно-правового захисту є відновлення прав суб'єктів, чії права порушені. Водночас цивільне право допускає такі засоби захисту, призначенням яких є додатковий вплив на правопорушника з метою його покарання і стимулювання до позитивного ставлення до виконання своїх цивільних прав і обов'язків у майбутньому.

Окресливши загально-теоретичні підходи до розуміння захисту цивільних прав перейдемо до аналізу особливостей, притаманних медичній сфері суспільних відносин.

На думку Дроздової О.В. засобами захисту прав пацієнтів є: 1) звернення до Управління захисту прав споживачів; 2) звернення пацієнта до омбудсмена; 3) звернення до недержавних організацій; 4) звернення до медіатора як третьої сторони; 5) звернення до третейського суду; 6) подання скарги

до відповідного органу в адміністративному порядку; 7) позов до суду загальної юрисдикції; 8) звернення до Європейського суду з прав людини [4, с. 112].

На нашу думку доцільно виокремити наступні основні форми захисту прав пацієнта залежно від порядку захисту цивільних прав: судовий захист; адміністративний захист; самозахист; позасудовий захист за допомогою системи альтернативного вирішення спорів.

В сфері охорони здоров'я, перш за все, пацієнт, самостійно має право визначати, за допомогою якої форми захищати свої права, порушені, на його думку, при наданні медичної допомоги. Як вже згадувалось, це може бути застосування різноманітних досудових процедур, адміністративного оскарження або звернення до суду.

Пропонуємо короткий аналіз реалізації судової, досудової та адміністративної форм захисту медичних права особи в сфері охорони здоров'я.

Судова форма захисту закріплена у ст. 16 Цивільного кодексу України [2]. Нею передбачається право кожної особи на звернення до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Розгляд цивільних справ щодо захисту прав людини у сфері охорони здоров'я відбувається за загальними правилами цивільного судочинства. Ефективність судового захисту прав пацієнта оцінюється на основі вивчення судової практики. Багато позовних заяв, які подаються до суду, не приймаються судом через недосконале обґрунтування причин позову та неправильне оформлення заяви.

Взагалі «медичні справи» належать до найскладніших категорій справ, а успішність ведення таких справ значною мірою залежить від знання адвокатами методики і тактики їх ведення, а правильність вирішення — від розуміння судами особливостей цієї категорії справ. Причиною спору, що виникає між пацієнтом та лікарем щодо відшкодування шкоди є «лікарська помилка», яка уявляє собою негативну подію, що сталася внаслідок недбалими, невинними діями, бездіяльністю або несвоєчасними діями лікаря (або молодшого медичного персоналу) при наданні пацієнту медичної допомоги або медичних послуг.

Р.І. Лемежа визначає такі ознаки лікарської помилки в цивільно-правовому розуміння: – дії лікаря відповідають чинному законодавству та професійним нормам у сфері медицини; – добросовісна омана; – існування об'єктивних причин добровільної омани (наприклад, відсутність необхідних технічних засобів); – важкі об'єктивні умови праці (наприклад, перевтома лікаря); – неможливість лікаря передбачити негативні наслідки [5, с. 106].

Негативними наслідками для пацієнта є смерть, заподіяння істотної шкоди здоров'ю пацієнта, виникнення нестерпних больових відчуттів або інших страждань, підвищення рівня ризику смерті, відсутність очікуваного потенційно досяжного результату тощо.

Важливими для вітчизняної судової практики розгляду спорів, пов'язаних з захистом медичних прав пацієнта або інших спорів в сфері медичної діяльності є рішення Європейського суду з прав людини, який є незалежним органом, що проводить своє судове розслідування, і не має повноважень на зміну чи скасування рішень національних судів. Звернення до Європейського суду з прав людини можна вважати своєрідним засобом захисту права на медичну допомогу в межах наднаціональної юрисдикційної форми.

Є вже декілька рішень Європейського суду з прав людини, які стосуються України та пов'язані із захистом цивільних прав та інтересів в сфері охорони здоров'я. У справі «Луньов проти України» заявник стверджував, що під час перебування під вартою він не отримував належної медичної допомоги, зазнав жорстокого поводження з метою знеохотити його від подання заяви до Суду, та що органи влади не провели ефективного розслідування його скарги на жорстоке поводження. Відповідно до рішення від 22 жовтня 2015 року, було визнано порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням заявникові належної медичної допомоги під час тримання під вартою та у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування скарг заявника на жорстоке поводження, у зв'язку з чим держава має сплатити заявникові 10 000 (десять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди [6].

Європейський суд з прав людини ухвалив рішення у справі «Ніна Куценко проти України», в якому встановив порушення ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема через невиконання Україною свого обов'язку щодо забезпечення громадян своєчасною та адекватною медичною допомогою. Не зважаючи на серйозний стан здоров'я В.К., який був зумовлений неправомірними діями працівників міліції, його життя все ще можна було врятувати, якщо б він отримав своєчасну та адекватну медичну допомогу. Однак було встановлено, що така медична допомога В.К. не була надана. Тому Європейський суд з прав людини визнав порушення матеріаль-

ного та процесуального аспектів ст. 2 Конвенції, і як відшкодування моральної шкоди заявниці було присуджено 72 000 євро компенсації [7].

За допомогою позасудової форми захисту прав вирішуються питання з відновлення порушених прав, зокрема третейськими судами та іншими альтернативними способами врегулювання чи вирішення спорів.

Третейські суди не віднесені до судової системи України, вони є недержавними незалежними органами захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та/або юридичних осіб, зокрема пацієнтів. Третейський розгляд спорів сторін визначений Конституційним судом України як вид недержавної юрисдикційної діяльності, яку третейські суди здійснюють на підставі законів України шляхом застосування, зокрема, методів арбітрування. Третейський розгляд спорів слід відносити до особливої юрисдикційної форми, альтернативної державному правосуддю у сфері цивільного права, що є наслідком приватноправового регулювання майнових відносин, в основу якого покладено принцип автономії волі сторін.

Вважаємо, що для вирішення спорів, що виникають в сфері охорони здоров'я, зокрема, щодо відшкодування шкоди, завданої медичним працівником, ефективною формою захисту повинна стати медіація, що пояснюється, зокрема, високим ступенем емоційної напруги у відносинах між пацієнтом та лікарем.

К.С. Токарева відзначаючи ефективність застосування медіації при розгляді медичних спорів, пропонує наступні етапи проведення медіації у спірних відносинах «лікар-пацієнт»: 1) ініціювання медіації однією зі сторін спору; 2) вибір сторонами медіатора зі списку незалежних осіб, які мають дозвіл на надання послуг посередництва; 3) укладення договору про проведення медіації між пацієнтом і лікарем (медичним закладом); 4) проведення медіації у вигляді спільних або закритих нарад (залежно від ступеня емоційної напруги між пацієнтом та лікарем, особистих побажань сторін); 5) завершення медіації – укладення медіаційної угоди або відмова від медіації будь-кого з учасників процедури; 6) виконання медіаційної угоди у випадку успішності медіації. [8, с. 43].

Іноземна практика також свідчить про доцільність застосування медіації для захисту права на медичну допомогу. В Італії законодавці з метою поширення медіації встановили певні категорії справ, щодо яких проведення позасудової медіації є обов'язковим. До цих категорій віднесено спори, зумовлені медичною халатністю та з приводу лікарських помилок. Тобто перед зверненням до суду, сторони медичного спору повинні обов'язково звернутися до медіатора для спроби мирного врегулювання конфлікту [9, с. 79].

Щодо неюрисдикційної форми зазначимо, що спеціальне правове регулювання неюрисдикційної форми захисту цивільних прав та обов'язків визначене ст. 19 Цивільного кодексу України. Неюрисдикційна форма охоплює дії суб'єктів (осіб) щодо захисту порушених і оспорюваних прав та інтересів, які вчиняються ними самостійно, без звернення до державних чи інших компетентних органів. В Цивільному кодексі України такі дії об'єднані під поняттям самозахисту. Самозахистом є застосування засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. В юридичній літературі визначається, що «самозахист цивільних прав із позицій теорії - це форма їх захисту, яка допускається тоді, коли потерпілий володіє можливостями правомірного впливу на порушника, без допомоги судових чи інших правоохоронних органів» [10, с. 88].

Пацієнт, право якого порушене чи оспорується, може використати різноманітні способи самозахисту: застосування до порушника заходів оперативного впливу, відмова вчинити певні дії в інтересах неправного контрагента (наприклад, відмова платити за отриману медичну послугу неналежної якості) тощо. Оскільки заходи оперативного впливу мають правоохоронний характер, то, відповідно, їх особливістю є те, що вони можуть застосовуватися як за наявності порушення зобов'язання, так і в разі створення реальної загрози порушення - до моменту такого порушення. Таким чином, не можна визнавати заходами оперативного впливу односторонні дії уповноваженої особи, не пов'язані з порушенням або створенням загрози порушення її цивільного права та інтересу. Слід зазначити, що заходи оперативного впливу можуть стосуватися і медичної допомоги (послуги), і прав пацієнта. Це дає змогу стверджувати, що заходи оперативного впливу - це юридичні заходи правоохоронного характеру, спрямовані на забезпечення належного виконання медичної допомоги (послуги) шляхом надання уповноваженій стороні права безпосереднього оперативного впливу на контрагента [10, с. 89].

Може застосовуватися також умовно адміністративна неюрисдикційна форма захисту прав з приводу надання медичних послуг, наприклад, звернення до керівника медичного закладу. Якщо

таке звернення є безрезультатним наступним кроком для пацієнта є оскарження неправомірного рішення, дії або бездіяльності лікаря шляхом звернення усно або письмово в адміністративному порядку до Інспекції з питань захисту прав споживачів, регіональних управлінь Міністерства охорони здоров'я України, Національної служби здоров'я України та подання заяви про проведення клініко-експертної комісії.

Також пацієнт може реалізувати своє право на захист у позасудовому порядку за допомогою звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, до Президента України та органів місцевого самоврядування тощо.

Висновки. Таким чином, способи захисту прав уявляють собою передбачені законом дії, що безпосередньо спрямовані на захист прав. Вони є завершальними актами захисту у вигляді матеріально-правових дій або юрисдикційних дій, які спрямовані на усунення перешкод на шляху здійснення суб'єктами своїх прав (інтересів) або на припинення правопорушення, відновлення положення, що існувало до правопорушення. Саме застосування конкретного способу захисту порушеного або оспорюваного права (інтересу) є метою і результатом діяльності із захисту прав.

Термін форма захисту характеризує порядок захисту і становить собою комплекс внутрішньо узгоджених заходів щодо захисту суб'єктивних прав та охоронюваних інтересів, які відбуваються в межах одного правового режиму.

В сфері охорони здоров'я використовуються юрисдикційний, неюрисдикційному та спеціальний (адміністративний) порядок. Серед форм захисту прав пацієнта одним із ефективним механізмом є медіація в медичних спорах.

Неюрисдикційна форма захисту прав пацієнта - це форма захисту, при реалізації якої пацієнт може самостійно обирати заходи самозахисту, що не заборонені законом та відповідають характеру дій, якими порушене його право, а також наслідкам, що спричинені правопорушенням.

Список використаних джерел:

1. Швидка В.Г. Захист цивільних прав фізичних та юридичних осіб при розірванні договору найму (оренди) житла: Дис. ...к.ю.н.: 12.00.03; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». О., 2015. 202 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Гетьманцева Н.Д. Козуб І.Г. Засіб, спосіб і форма захисту трудових прав. *Адвокат*. 2009. № 11. С. 37–42.
4. Дроздова О.В. Диференціація способів і засобів захисту пацієнтів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. Херсон, 2016. Вип. 1. Т. 1. С. 109–113.
5. Лемеха Р.І. Кримінально-правове значення лікарської помилки. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2019. № 8. С. 102–108.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Луньов проти України» (Заява № 4725/13) від 22 жовтня 2015 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b09 (дата звернення: 20.02.2023).
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Куценко проти України» (Заява № 41936/05) від 18 липня 2017 року. URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Kuzenco.pdf> (дата звернення: 20.02.2023).
8. Токарева К.С. Медіація у спорах щодо охорони здоров'я. *Наше право*. 2020. № 4. С. 43–46.
9. Silvestri E. Too much of a good thing: Alternative Dispute Resolution in Italy. *Netherlands-Vlaams tijdschrift voor Mediation en conflictmanagement*. 2017. No 21. DOI: 10.5553/TMD/138638782017021004007.
10. Дроздова О.В. Цивільно-правова природа форм захисту прав пацієнта. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 6. С. 86–89.